

НАЗВИ ДІЙ У СЛОВОТВІРНІЙ СИСТЕМІ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ

Сіроштан Т. В.

Запорізький національний університет

Статтю присвячено дослідженню лексико-словотвірних типів назв предметних дій на матеріалі праслов'янської мови. Установлено, що в дописемний період найпродуктивнішими формантами були **-ьба**, **-ьје**, **-нъје**, **-тъје**, **-ъ (<-ѡ)**, **-а (<-ā)** та **-ь (<-ī)**. Рідше девербативи з абстрактною семантикою утворювалися за допомогою суфіксів **-ежь**, **-отъ**, **-ота**, **-ькъ**, **-ька**, **-ина**.

Ключові слова: абстрактний іменник, девербатив, лексико-словотвірний тип, суфікс, формант.

*Сіроштан Т. В. Названия действий в словообразовательной системе праславянского языка. Статья посвящена исследованию лексико-словообразовательных типов названий отвлеченных действий на материале праславянского языка. Установлено, что в дописьменный период наиболее продуктивными формантами были **-ьба**, **-ьје**, **-нъје**, **-тъје**, **-ъ (<-ѡ)**, **-а (<-ā)** и **-ь (<-ī)**. Реже девербативы с абстрактным значением образовывались с помощью суффиксов **-ежь**, **-отъ**, **-ота**, **-ькъ**, **-ька**, **-ина**.*

Ключевые слова: абстрактное существительное, девербатив, лексико-словообразовательный тип, суффикс, формант.

*Siroshthan T. V. The word-forming types of generalized nominations of actions in the Old Slavonic language. The article is devoted to the study of the word-forming types of generalized actions on the base of the Old Slavonic language. It was established that during the pre-written period the most productive formants were suffixes **-ьба**, **-ьје**, **-нъје**, **-тъје**, **-ъ (<-ѡ)**, **-а (<-ā)** and **-ь (<-ī)**. Verbal nouns with abstract meaning were also rarely formed with the help of formants **-ежь**, **-отъ**, **-ота**, **-ькъ**, **-ька**, **-ина**.*

Key words: abstract noun, verbal noun, word-forming type, suffix, formant.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Назви дій належать до категорії слів з абстрактним значенням, що з'являється на найвищому рівні розвитку мислення, коли все «вчинене, усвідомлене й узагальнене стає поняттям, яке втілюється у відповідній назві» [6, 3]. Абстрактні іменники відбивають систему світоглядних цінностей, уявлень людини про світ, про себе, про ставлення до іншої людини, до добра і зла, тобто позначають найважливіші процеси, явища, стани, уявлення духовної, інтелектуальної та емоційної сфер [7, 18]. Уже в праслов'янській мові спостерігається процес формування мікросистеми слів з абстрактним значенням [4, 528], яка пізніше «вдосконалювалася і збагачувалася в нових умовах соціальних і політичних формацій життя українського народу, в час розвитку його науки, культури й мови» [6, 4].

У сучасному мовознавстві абстрактними вважають іменники, які «називають поняття, що не мають реального втілення <...>, тобто вказують на стан (*сон*, *тиша*), почуття (*кохання*, *ненависть*), процес (*хід*, *біг*), якість (*чорнота*, *ясність*), риси характеру (*доброта*, *злоба*, *вихованість*), різні вияви інтелектуального рівня людини (*знання*, *розум*), відносини між особами, народами (*дружба*, *мир*), поняття етикету (*вітання*), є науковими та виробничими термінами» [5, 7–8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти категорії абстрактності висвітлювалися в працях таких учених, як П. І. Білоусенко, Л. А. Була-

ховський, І. І. Ковалик, Н. Медведовська, В. В. Німчук, З. Ф. Піскозуб, Л. М. Полюга, О. О. Потебня, Н. Тома, І. П. Чепіга, Л. О. Чернейко, В. М. Шадура та інші. Віддієслівні абстрактні іменники були предметом вивчення польської дослідниці М. Войтили-Свіржовської, яка проаналізувала тематичні похідні [9] та утворення з первинними формантами **-п-** і **-т-** [10] у словотвірній системі праслов'янської мови. Учена наголошує, що абстрактні іменники дописемного періоду становлять величезний за обсягом, складний і різноманітний матеріал [10, 7], тому узагальнений опис девербативів зі значенням предметної дії залишається актуальним.

Метою статті є аналіз лексико-словотвірних типів віддієслівних абстрактів, утворених суфіксальним способом, і з'ясування їх продуктивності в праслов'янській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. Девербативи становлять у праслов'янській мові велику за обсягом і різноманітну за семантикою групу абстрактів, що утворилися за допомогою таких словотвірних засобів: **-ъ (<-ѡ)**, **-а (<-ā)**, **-ь (<-ī)**, **-ьба**, **-ьје**, **-ежь**, **-ька**, **-ькъ**, **-ја**, **-јь**, **-отъ**, **-тва**, **-ота** та ін.

1. Праслов'янські реконструкції сучасних нульсуфіксальних іменників дали змогу виявити в їх словотвірній структурі тематичні суфікси **-ъ (<-ѡ)**, **-а (<-ā)** та **-ь (<-ī)**, які оформлювали переважно основи з абстрактним значенням, зокрема, девербативи – назви предметних дій [3, 201].

1.1. Тематичний суфікс **-ъ (<-ѡ)** використовувався для творення переважно *nomina actionis*, які часто підлягали подальшій конкретизації [8, 58]. Такі назви могли позначати узагальнену фізичну чи інтелектуальну дію, процеси і стани, дії стихій-

них сил природи, наприклад: **avъ* (ЕССЯ, 1, 99) «ява, дійсність» від **aviti(se)* «з'явитися»; **bĕgъ* (ЕССЯ, 2, 61) «біг; утеча» (**bĕgati*); **blĕskъ* (ЕССЯ, 2, 114; Sławski, I, 261) «блиск; мерехтіння, сяяння» (**bliskati*, **blistati*); **bodъ* (ЕССЯ, 2, 154; Sławski, I, 293) «укол гострим; назва хвороби» (**bodŏ*, **bosti*); **borъ* (ЕССЯ, 2, 218; W-Ś, 62) «вибір, добір» (**bъrati*, **berŏ*); **bukъ* (ЕССЯ, 3, 91; Sławski, I, 60) «шум» (**bukati*); **drĕmъ* (ЕССЯ, 5, 109) «дрімота, сонливість» (**drĕmati*); **duxъ* (ЕССЯ, 5, 200) «дух, дихання, подих» (**duxati*); **konъ* (ЕССЯ, 10, 195) «кінець» твориться від дієслова **ĉeti* «почати»; **kopъ* (ЕССЯ, 11, 28) «копання» (**kopati*); **morkъ* (ЕССЯ, 19, 234) «темрява, морок» (**morknŏti*); **otъporъ* (ЕССЯ, 38, 44) «опір» (**otъperti*); **borъ* (W-Ś, 62) «збирання» (**bъrati*, **berŏ*); **morzъ* (Sławski, I, 59) від **morznŏti* тощо.

1.2. Суфікс **-а** (<-ā) спостерігається в словотвірній структурі абстрактів, які часто є відповідниками жіночого роду до іменників чоловічого роду на **-ъ** (<-ŏ) [8, 59] і позначають узагальнені дії та стани, особливості поведінки істоти, явища довколишнього світу тощо, наприклад: **ava* (ЕССЯ, 1, 93) «ява, дійсність» від **aviti(se)*; **bava* (ЕССЯ, 1, 168) «достаток, велика кількість» від **baviti* (або з індоєвропейської); **buka* (ЕССЯ, 3, 87; Sławski, I, 445) «шум, крик» (**bukati* «ревти, плакати»); **buta* (ЕССЯ, 3, 102) «казняйство, гордовитість, гордість, пихатість» мотивується дієсловом **butati* «штовхати» або **butiti* «сильно вдаряти»; **drĕma* (ЕССЯ, 5, 109) «дрімота, сонливість» (**drĕmati*); **duma* (ЕССЯ, 5, 154) «слово; думка» (**dumati*); **ĕda* (ЕССЯ, 6, 38) «смак; споживання їжі» (**ĕdati*); **jъztrava* (ЕССЯ, 9, 80) «витрати» (**jъztraviti* «отруїти, пошкодити»); **laska* (ЕССЯ, 14, 36) «ласкавість, ніжність, любов, прихильність» співвідносне з дієсловом **laskati*; **otъpora* (ЕССЯ, 38, 44) «те саме, що **otъporъ*»; **bora* (W-Ś, 62) «те саме, що **borъ*»; **studa* (ЕСУМ, I, 457) від **studiti* тощо.

1.3. Схожі лексико-словотвірні значення надавав абстрактам і формант **-ъ** (<-ī), наприклад: **avъ* (ЕССЯ, 1, 93) «ява, дійсність» від **aviti(se)*; **berъ* (ЕССЯ, 1, 200) «збір» продукується від **bъrati*; **bol'ъ* (ЕССЯ, 2, 191; Sławski, I, 315) «біль, хвороба; страждання» (**bol'eti*); **ĉutъ* (ЕССЯ, 4, 136) «відчуття; голос, гул, звук» (**ĉuti*); **datъ* (ЕССЯ, 4, 196) «давання» (**dati*); **dĕlъ* (ЕССЯ, 5, 9; W-Ś, 49) від **dĕliti*; **kopъ* (ЕССЯ, 11, 38; W-Ś, 49) «копання» від **kopati*; **lomъ* (ЕССЯ, 16, 30) від **lomiti* тощо.

2. Девербативи із суфіксом **-ьба**, який виник у результаті нашарування праіндоєвропейського за походженням форманта **-ba** на основі первинних абстрактів на **-ъ** або **-o-** [8, 62], об'єднуються в кілька лексико-словотвірних типів із більш конкретною семантикою.

2.1. Назви вчинків людей у суспільстві й побуті становлять доволі продуктивний лексико-словотвірний тип: **bornьba* (ЕССЯ, 2, 209; Sławski, I, 327) «захист, оборона» мотивується дієсловом **borniti*; **borьba* (ЕССЯ, 2, 218; Sławski, I, 337) «боротьба; битва; бій» від **borti*; **darьba* (ЕССЯ, 4, 192) «дар, подарунок; талант; дарування» (**dariti*); **dĕlityьba* (ЕССЯ, 4, 234; Sławski, III, 138) «розподіл (майна);

ділення на частини» (**dĕliti*); **dĕlyьba* (ЕССЯ, 5, 210; Sławski, III, 146; ЕСУМ, II, 90) «те саме» (**dĕliti*); **ĕdyьba* (ЕССЯ, 6, 48) «споживання їжі» (**ĕsti*); **gostьba* (ЕССЯ, 7, 68; Sławski, I, 61) «пригощання, перебування у гостях» (**gostiti*); **kradьba* (ЕССЯ, 12, 85) «крадіжка, злодійство» від **krasti*, **kradŏ*; **lozьba* (ЕССЯ, 16, 128) «парі; заклад» (**loziti* «класти; закладатися»); **lystьba* (ЕССЯ, 17, 99) «лестощі, обман, хитрість» від **lystiti (se)* «лестити»; **mudyьba* (ЕССЯ, 20, 169) «зволікання, затримка» (**muditi* «зволікати, затримуватися»); **sluzyьba* (Sławski, I, 61; ЕСУМ, V, 309) «служіння» (**sluziti*); **strĕlyьba* (Sławski, I, 62; ЕСУМ, V, 444) «стріляння» (**strĕliti*); **dlzьba* (Sławski, III, 241) «борг, заборгованість» (**dlziti*) тощо.

2.2. Іменники на позначення узагальноної дії, яку виконує людина, тварина або стихійні сили природи, процесів, що супроводжують повсякденне життя істоти: **cĕlyьba* (ЕССЯ, 3, 181) «зцілення» (**cĕliti*); **gŏdyьba* (ЕССЯ, 7, 81; ЕСУМ, I, 613) «грудіння, гул; музика» мотивується дієсловом **gŏdĕti*, **gŏditi* «гудіти»; **kurьba* (ЕССЯ, 13, 133) «куріння, хурделиця» (**kuriti* «пилити, порошокити, димити»); **kvylyьba* (ЕССЯ, 13, 167) «плач, крик, писк» (**kvylyiti* «жалісно плакати, скиглити»); **licьba* (ЕССЯ, 15, 83) «краса, миловидність» (**liciti* «личити, підходити»); **litьba* (ЕССЯ, 15, 159) «виллив; багатоденний сильний дощ; злива» (**liti*); **lŏcyьba* (ЕССЯ, 16, 134; ЕСУМ, III, 315) «розкол; розділення, розкладання» від **lŏčiti* «гнути, згинати, вигинати»; **orzporĕdyьba* (ЕССЯ, 34, 142) «розпорядок; розташування, порядок» (**orzporĕditi* «вказати; розташувати»).

2.3. Найменування розумових процесів і їх мовленнєвого виявлення, тобто абстракти зі вторинним значенням «слова, вислови, пов'язані з певними діями»: **bozьba* (ЕССЯ, 2, 228; Sławski, I, 344; ЕСУМ, I, 219) «присягання іменем бога» від **boziti se*; **ganьba* (ЕССЯ, 6, 100; ЕСУМ, I, 467) «сором; несхвалення» (**ganiti* «сварити, ображати»); **xvalьba* (ЕССЯ, 8, 120; ЕСУМ, VI, 162) «хвальба, вихваляння» (**xvaliti*); **korьba* (ЕССЯ, 1, 128) «докір; сварка» (**koriti* «докоряти, дорікати»); **kudyьba* (ЕССЯ, 13, 84) «наклеп, засудження» (**kuditi* «засуджувати, дорікати»); **lajьba* (ЕССЯ, 14, 21) «лайка» мотивується дієсловом **lajati*; **modlyьba* (ЕССЯ, 19, 94; ЕСУМ, III, 501) «прохання, мольба; молитва» від **modliti* «благати»; **obsŏdyьba* (ЕССЯ, 30, 22) «обговорення» (**obsŏditi*); **obtŏzьba* (ЕССЯ, 30, 199) «звинувачення» (**obtŏziti* «подати скаргу»); **orzŏdyьba* (ЕССЯ, 34, 293) «міркування, розмірковування» (**orzŏditi* «розмірковувати, вирішити») тощо.

2.4. Назви сільськогосподарських дій, виробничих процесів, різних дій у тваринництві: **berьba* (ЕССЯ, 1, 200; Sławski, I, 215) «збір, прибирання (плодів)» (**bъrati*); **kosityьba* (ЕССЯ, 11, 143) «косіння» (**kositi*); **kosьba* (ЕССЯ, 11, 181) «косіння» (**kositi*); **ločityьba* (ЕССЯ, 16, 134) «відділення, вилучення овець зі стада» мотивується дієсловом **ločiti* «розлучати»; **melityьba* (ЕССЯ, 18, 83) «молотіння на млині» (**melti*); **molyьba* (ЕССЯ, 19, 200) «молотьба, молотіння» (**moltiti*); **oryьba* (ЕССЯ, 32, 230; ЕСУМ, IV, 207) «орання, оранка» (**orati*); **rezьba*

(Sławski, I, 61; ЕСУМ, V, 92) «вирізання, різьблення, різьба» (*rezati) тощо.

2.5. Узагальнені найменування внутрішнього стану, настрою, фізичних і психічних відчуттів людини: **l'utbba* (ЕССЯ, 15, 237) «гнів, лютість; злоба, злість» (**l'utiti* «злити, драгувати»); *ludbba (ЕССЯ, 16, 169) «безумство; спокуса, спокушання; обман» (*luditi «обманювати; вабити»); *nežbba (ЕССЯ, 25, 106) «ніжність» (**nežiti(se)* «ніжити, ніжитися»); *olčbba (ЕССЯ, 32, 52) «пост; голод, відчуття голоду» від дієслова *olčiti «відчувати голод» тощо.

Інші похідні із суфіксом **-bba** є менш численними й позначають різні опредметнені дії, що вказують на:

– стосунки між людьми: *družbba (ЕССЯ, 5, 135; Sławski, I, 61; ЕСУМ, II, 133) «дружба, приятелювання» (*družiti); *mirbba (ЕССЯ, 19, 57) «мир, домовленість, примирення» (*miriti); *orzdržbba (ЕССЯ, 33, 59) «сварка, розрив дружби» (*orzdržiti «припинити, розірвати дружбу»);

– часові поняття, пов'язані з певними діями, процесами, які виникли в результаті розширення первинного значення опредметненої дії й мають менший ступінь інтенсивності абстрактності [6, 32]: *berbba (ЕССЯ, 1, 200; Sławski, I, 215) «час прибирання (плодів)» (*brati); *gostbba (ЕССЯ, 7, 68; ЕСУМ, I, 517) «час сільських свят» (*gostiti); *moltbba (ЕССЯ, 19, 200) «час молотьби» (*moltiti);

– узагальнені дії, що характеризують пересування в просторі, певні рухи: *čarbba (ЕССЯ, 4, 27) «мазня» (*čariti «креслити, проводити лінію»); *xodbba (ЕССЯ, 8, 52; ЕСУМ, VI, 192) «ходіння» (*xoditi); *lazbba (ЕССЯ, 14, 77) первинно – назва дії з подальшою конкретизацією значень від *laziti «лазити, повзати»;

– магічні дії: *čarbba (ЕССЯ, 4, 27) «чаклунство, чари» (*čariti); *nahudbba (ЕССЯ, 22, 90) «вчинок, яким завдається шкода комусь (шляхом чаклування)» від *nahuditi «зашкодити».

3. Суфікс **-nje** та похідні від нього форманти **-nje**, **-tje**, на думку дослідників, спостерігаються найчастіше в словотвірній структурі віддієслівних назв дій і станів [8, 85], наприклад: *bitnje (ЕССЯ, 2, 102) «бій, бійка; биття» (*biti); *bytnje (ЕССЯ, 3, 156; Sławski, I, 484) «існування, буття»; *čutnje (ЕССЯ, 4, 136; Sławski, II, 297) «відчуття, чутливість»; *ědenje (ЕССЯ, 6, 39); *xodjenje (ЕССЯ, 8, 50); *kazanje (ЕССЯ, 9, 168); *kalenje (ЕССЯ, 9, 120) «загартовування» від *kaliti; *kosenje (ЕССЯ, 11, 137); *laskanje (ЕССЯ, 14, 36) «лестощі, ласкавість, ласкаві вмовляння» (*laskati); **l'ubnje* (ЕССЯ, 15, 187) «схильність до чогось, любов» (**l'ubiti*); **l'ub(j)jenje* (ЕССЯ, 15, 169) «любов, ласкавість, доброзичливість» від **l'ubiti*; *lupanje (ЕССЯ, 16, 178) «бій, биття, ломота» (*lupati); **l'ganje* (ЕССЯ, 16, 230); **l'ščenje* (ЕССЯ, 16, 254) «покриття емаллю»; *mętenje (ЕССЯ, 19, 17) «перемішування, сум'яття, рух» (*męto); *morčenje (ЕССЯ, 19, 215) «потемніння; настання сутінок» від *morčiti «темніти»; *morenje (ЕССЯ, 19, 221) «вбивання» від *moriti тощо.

4. Віддієслівні абстракти на **-ežь** позначали різноманітні узагальнені дії, які виконує людина, тварина

або стихійні сили природи. У дериваційній системі праслов'янської мови вони утворювали кілька лексико-словотвірних типів, що не відзначаються високою продуктивністю.

4.1. Назви дій, які виконує істота: *bavežь (ЕССЯ, 1, 168) «зволікання, затримка» від *baviti «утримувати, затримувати; розважати»; *děležь (ЕССЯ, 4, 232; Sławski, III, 135) «поділ, ділення» (*děliti); *godežь (ЕССЯ, 6, 186) «заручини; угода» мотивується дієсловом *goditi «домовлятися, погоджуватися»; *gordežь (ЕССЯ, 7, 33) «будівництво» (*gorditi «городити, обгороджувати»); *kupežь (ЕССЯ, 13, 108) «купівля» (*kupiti); *platežь (Sławski, I, 70; ЕСУМ, IV, 430) «плата, платіж» (*platiti «платити»).

4.2. Найменування узагальнених результативних дій, що, як правило, залишають певний матеріальний слід: *gьbežь (ЕССЯ, 7, 187) «згин; поворот, нахил» мотивується дієсловом *gьbnoti «гнути»; *gybežь (ЕССЯ, 7, 217) «гнуття» від *gybiti «гнути»; *ropežь (Sławski, I, 70; ЕСУМ, V, 132) з конкретизацією значення «край, межа, границя» (*robiti, *ropati «рубати, відрізати») тощо.

4.3. Назви насильницьких дій: *drapežь (ЕССЯ, 5, 102) «грабіж, розбій» від *drapiti «вдарити»; *grabežь (ЕССЯ, 7, 96; Sławski, I, 70) «грабіж, розбій» (*grabiti «гребти; грабувати»); *kradežь (ЕССЯ, 12, 83; Sławski, I, 70; ЕСУМ, III, 78) «крадіжка, злодійство» (*krasti, *krado); *lupežь (ЕССЯ, 16, 181; Sławski, I, 70; ЕСУМ, III, 308) «грабіж, пограбування; побиття» (*lupiti «лупити, обдирати; грабувати») тощо.

4.4. Найменування фізичних і психічних відчуттів людини, особливостей її характеру: *bodežь (ЕССЯ, 2, 152) «гострий біль, колька, різь, ломота» співвідноситься з дієсловами *bosti, *bodo «колоти»; *mętežь (ЕССЯ, 19, 17) «сум'яття, хвилювання; бунт» від *męsti, *męto «каламутити, бентежити»; *svrbežь (Sławski, I, 70; ЕСУМ, V, 188) «свербіння» (*svrběti «свербіти»); *tipežь (Sławski, I, 70) «терпіння, терпеливість» (*třpěti «терпіти»).

5. Девербативи із суфіксом **-otь** у праслов'янській мові, за нашими спостереженнями, становлять виразно окреслений, продуктивний лексико-словотвірний тип найменувань звуків, наприклад: *babrotь (ЕССЯ, 1, 113) «плюскіт» пов'язане з *babrati «вовгузитися, ритися; забруднювати»; *baxotь (ЕССЯ, 1, 135) «шум, гуркіт, тупіт» від *baxati «стріляти, штовхати»; *bekotь (ЕССЯ, 1, 184) «мекання» (*bekati); *blekotь (ЕССЯ, 2, 109; Sławski, I, 283) «мекання; балаканина, бурчання»; *bobotь (ЕССЯ, 2, 143; Sławski, I, 289) «глухий шум, стук»; *brekotь (ЕССЯ, 3, 23; Sławski, I, 372) «квакання; дзвкання; крик; стук, шум» (*brekati); *buxotь (ЕССЯ, 3, 81) «глухі звуки, удари, гуркіт» (*buxati); *bylbotь (ЕССЯ, 3, 116) «булькання, клекотіння; бурмотіння» (*bylbat «дзюрчати, вирувати»); *bylkotь (ЕССЯ, 3, 118) «бурмотіння, нерозбірливий шум; клекотіння» (*bylkati «палати, спалахувати»); *čekotь (ЕССЯ, 4, 37) «щебетання (птахів)» і багато інших.

6. Суфікс **-ota**, який виник у результаті приєднання форманта ***-to-** до прикметникових основ [4, 120], творив незначну кількість девербативів з абстракт-

тною семантикою: *česota (ЕССЯ, 4, 90) «хвороба короста» (*česati); *drēmota (ЕССЯ, 5, 109) «дрімота, сонливість» (*drēmati); *gryzota (ЕССЯ, 7, 160) від *gryzti; *lomota (ЕССЯ, 16, 21) від *lomiti.

7. Багатозначний суфікс **-ькь** і його відповідник в іменниках жіночого роду **-ька** в праслов'янській мові трапляються в словотвірній структурі віддієслівних абстрактів із різноманітними значеннями, наприклад: *bol'etokь (ЕССЯ, 2, 191) «хвороба, біль, болячка» (*bol'eti); *datьkь (ЕССЯ, 4, 196) «податок; подарунок, винагорода» (*dati); *dostatьkь (ЕССЯ, 5, 84) «достатня кількість; багатство, заможність» (*dostati); *kladьkь (ЕССЯ, 9, 179) «збір, податок; основа» від *klasti, *kladь або від іменника *kladь, *klada.

Суфікс **-ька** видається навіть більш продуктивним в аналізованій функції: *bitьka (ЕССЯ, 2, 101) «битва, боротьба, бійка» від *biti за допомогою похідного форманта **-т-ька**; *čutьka (ЕССЯ, 4, 136) «слід, прикмета; звістка» від дієприкметника *čuti, *čuta < *čuti; *gadьka (ЕССЯ, 7, 82) від *gadati; *kladьka (ЕССЯ, 9, 179) «те саме, що *kladьkь»; *kopьka (ЕССЯ, 11, 28) «копання» від *kopati; *lupьka (ЕССЯ, 16, 186) «удар; биття» (*lupiti); *otьzuvьka (ЕССЯ, 39, 157) «відгук» (*otьzuvati або *otьzuvь) тощо.

8. У словотвірній структурі окремих віддієслівних абстрактів трапляються форманти **-нь**, **-знь**, **-снь**: *bojazнь (ЕССЯ, 2, 165; Sławski, I, 298) «боязнь, страх» від *bojati se; *bol'ěžнь (ЕССЯ, 2, 165) «хвороба, нездоров'я; біль» від *bol'ěti; *bornь (ЕССЯ, 2, 208; Sławski, I, 326) «змагання, боротьба, бій, битва, війна» (*borti); *basнь (ЕССЯ, I, 162; Sławski, I, 193) «байка, вигадка» від *bati або *bajati (ЕСУМ, I, 148); *čajazнь (ЕССЯ, 4, 11) «надія» *čajati); *kazнь (ЕССЯ, 4, 117) від *kazati тощо.

9. За допомогою праслов'янського форманта **-ина** творилися назви узагальненої дії, що зазнавали подальшої конкретизації [1, 11]: *batina (ЕССЯ, 4, 190) «удар; палиця» (*batati «бити»); *darina (ЕССЯ, 4, 190) «дар; жертва; звичай обдаровувати між нареченим і нареченою» (*dariti); *kьrmina (ЕССЯ, 13, 224) «годування» від *kьrmiti тощо.

10. Назви дій у праслов'янській мові творилися також за допомогою похідного форманта **-авика** (від суфікса **-ica**), який вільно приєднувався до дієслівних основ [2, 11], однак абстрактів тут небагато, наприклад: *duxavica (ЕССЯ, 5, 199) «ядуха» від *duxati; *karavica (ЕССЯ, 5, 199) «капання» (*karati) тощо.

Інші суфікси трапляються в словотвірній структурі незначної кількості назв узагальнених дій:

-ja, -jь: *baja, *bajь (ЕССЯ, 1, 137) «чаклування» (*bajati «говорити, розмовляти, заговорювати»);

*datja (ЕССЯ, 4, 195) «дань; удача; давання в борг» від *dati з похідним формантом **-tja**; *gladja, *gladjь (ЕССЯ, 6, 115) «гладкість» (*gladiti); *xodja, *xodjь (ЕССЯ, 8, 49) «хід, ходьба» (*xoditi або *xodь); *xotja, *xotjь (ЕССЯ, 8, 85) «бажання, воля» (*xoteti або *xotь «бажання»); *lovja (ЕССЯ, 16, 110) «полювання, ловля» від *loviti;

-tva: *bitva (ЕССЯ, 2, 100; Sławski, I, 252) «битва, бій, боротьба» (*biti); *britva (Sławski, I, 381) від *briti з конкретизацією значення «гоління» – «знаряддя для гоління»; *kositva (ЕССЯ, 11, 143) від *kositi; *lovitva (ЕССЯ, 16, 108); *melztva (ЕССЯ, 18, 96) «доїння» (*melzti); *mertva (ЕССЯ, 18, 102) «мор, чума; вмирання» (*mert); *modlitva (ЕССЯ, 19, 92) «прохання, мольба»;

-ava: *begava (Sławski, I, 225) «діарея»; *dbržava (ЕССЯ, 5, 231); *morava (ЕССЯ, 19, 238) «страшний сон; назва хвороби» від *moriti;

-dlo, -zlo: *agnidlo (ЕССЯ, 1, 56) «час ягніння» (*agniti(se) «ягнитися»); *bajidlo (ЕССЯ, 1, 140) «чаклунство, замовляння» (*bajiti «говорити»); *bydlo (ЕССЯ, 3, 147; Sławski, I, 472) «життя, існування» (*byti); *kuzlo (ЕССЯ, 13, 142) «чаклування; робота коваля, кування» від *kovati, *kujь;

-ьна: *berьna (ЕССЯ, 1, 200) «збір; збирання» (*bьrati); *bredьna (ЕССЯ, 3, 13) «перехід бродом; дурниця» (*bredь, *bresti);

-ьда: *bajьda (ЕССЯ, 1, 141) первинно назва дії з подальшою конкретизацією від *bajiti «вигадувати»;

-ьstvo: *čuvьstvo (ЕССЯ, 4, 137) «відчуття; здатність відчувати; розуміння» (*čuti); *l'ubьstvo (ЕССЯ, 15, 188) «любов, любовні стосунки» від *l'ubiti;

-ika: *bolika (ЕССЯ, 1, 141) «біль» від *bol'ěti;

-кь: *bьrakь (ЕССЯ, 3, 160) «шлюб, весілля» від *bьrati тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Віддієслівні абстрактні іменники становлять у мові особливий розряд слів, утворений на межі двох категорій – субстанції та дії. Найпродуктивнішими в словотворенні назв опредметнених дій у праслов'янській мові є суфікси **-ьва, -ьје, -ньје, -тьје, -ь (<ō), -а (<ā)** та **-ь (<ī)**. Рідше в дериваційній структурі віддієслівних абстрактів спостерігаються форманти **-eзь, -оть, -ота, -ькь, -ька, -ина**. Інші словотвірні засоби (**-ja, -jь, -tva, -ava, -dlo, -zlo, -ьна, -ьstvo**) не оформлюють виразних лексико-словотвірних типів. Вивчення особливостей словотворення абстрактних іменників подальших періодів розвитку мови дасть змогу створити цілісну картину історії цієї лексико-словотвірної категорії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (суфікс **-ина**) / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – Запоріжжя-Ялта-Київ : ТОВ «ФЛІПС» ЛТД, 2009. – 252 с.
2. Білоусенко П. І. Нариси з історії українського словотворення (суфікс **-иця**) / П. І. Білоусенко, В. В. Німчук. – К.; Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 206 с.
3. Білоусенко П. І. Праслов'янські витоки нульсуфіксальної деривації українського іменника / П. І. Білоусенко // Український глотогенез : матеріали Міжнародної наукової конференції. – Житомир : Полісся, 2015. – С. 200–215.
4. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1966. – 596 с.
5. Полюга Л. М. Абстрактна лексика / Л. М. Полюга // Українська мова : [енциклопедія]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 7–8.

6. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л. М. Полюга. – К. : Наук. думка, 1991. – 240 с.
7. Тома Н. М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Наталія Михайлівна Тома. – К., 2011. – 227 с.
8. Sławski F. Zarys słowotworstwa prasłowian'skiego / Franciszek Sławski // Słownik prasłowian'ski. – Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdan'sk, 1974. – Т. 1. – 1974. – S. 43–141.
9. Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka / Formacje tematyczne / Maria Wojtyła-Świerzowska. – PAN. Prace Sławistyczne. 30. – Wrocław – Warszawa, 1992. – 185 s.
10. Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Sufiksálne nomina actionis / Formacje z podstawowym sufiksálnym -n-, -t- / Maria Wojtyła-Świerzowska. – PAN. Prace Sławistyczne. 112. – Wrocław – Warszawa, 2003. – 173 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- ЕСУМ** Етимологічний словник української мови : в 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
- ЭССЯ** Этимологический словарь славянских языков : Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. – Вып. 1–39. – М. : Наука, 1974–2014.
- Sławski** Sławski F. Słownik prasłowian'ski / F. Sławski. – Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdan'sk, 1974–1979. – Т. 1–3.
- W-Ś** Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka / Formacje tematyczne. – PAN. Prace Sławistyczne. 30 – Wrocław – Warszawa, 1992. – 185 s.